

Theatrum historiae 31 (2022)

DOI:10.46585/th.2023.31.04

Rivalita, nebo přátelství? Vývoj vztahu ústředí Dělnických tělocvičných jednot k dalším tělocvičným organizacím v českých zemích v letech 1897–1939¹

Richard MORAVEC

Abstract: *The study deals with the attitude of the Workers' Gymnastic Unions (WGU) towards other gymnastic associations in the Czech lands. These include Sokol, Orel, the Workers' Federation/Proletarian Physical Education Federation, and the German Arbeiter-Turn und Sportverband. The study seeks an answer to the question of whether the opinions of WGU representatives towards these associations developed on the basis of their own will or external circumstances. Political parties had an important influence on their mutual relations. Thanks to the ideological connection with the relevant gymnastic associations, we can examine whether any opinion was shaped by party ideology. We will also be interested in any change of opinion and the reason for it.*

Keywords: *Arbeiter-Turn und Sportverband, Czech Lands, Czechoslovakia, Workers' Gymnastic Union, Communist Physical Education, Orel, Sokol, Gymnastic Movement*

Ústavní zákony dopomohly v českých zemích nejen k rozvoji spolkového života, ale také k rozkvětu občanské společnosti. Společně s rozmachem urbanizace a industrializace se v 19. století začal rozlišovat pracovní a popracovní čas. Zmíněné aspekty sehrály důležitou roli v trávení volného času, do něž spadá i tělesné cvičení. Pro vznik Dělnických tělocvičných jednot (DTJ) bylo zásadní zformování dělnického hnutí a jeho institucionální emancipace od měšťanských vrstev. Čeští tělocviční nadšenci se nejprve sdružovali v Sokole, na kterého na přelomu 19. a 20. století navázaly DTJ a posléze také Orel. Krátce po vzniku Československa se utvořila Federace DTJ. V českých

---

1 Tato studie vznikla jako výstup projektu studentské grantové soutěže reg. č. SGS08/FF/2022 Československá společnost v první polovině 20. století, řešené v roce 2022 na Filozofické fakultě Ostravské univerzity.

zemích ovšem působily i německé tělocvičné organizace, například Arbeiter-Turn und Sportverband.

Studie je rozdělena do několika částí dle výše jmenovaných sdružení, kterým předchází stručné pojednání o DTJ. Hlavní část práce je tvořena stanovisky vedoucích jednotářů, jak si členové DTJ říkali, k nejstaršímu českému tělocvičnému spolku – Sokolu. Důvodem je nejen nejdelší společná historie, ale také proměnlivost jednotářských názorů, která bude předmětem našeho zkoumání. Další část textu zachycuje postavení ústředí DTJ k ostatním uváděným organizacím. Bude poukázáno také na to, zda za případnou změnou jednotářského myšlení stály vnější okolnosti, či nikoliv. Nelze opomenout ani postoje samotných funkcionářů DTJ, které mohly být ovlivněny sepětím představitelů DTJ s příslušnou politickou stranou, případně vztahem zkoumaných tělocvičných spolků k některé z politických stran. Politické názory totiž mnohdy předurčovaly členství v daném sdružení. Práce je primárně ohraničena lety 1897–1939, tedy rokem vzniku první DTJ a vznikem Protektorátu Čechy a Morava, v jehož souvislosti zcela jistě nelze hovořit o svobodném jednání spolkových představitelů. Je pravdou, že po 2. světové válce probíhaly pokusy o navázání na spolkový život v meziválečném období, ale jednalo se spíše o epizodní záležitost.

Stav současného bádání o DTJ nedosahuje takového rozsahu, jako je tomu v případě dějin Sokola.² Může to být zapříčiněno nejen dosavadní sokolskou činností, která mnohé badatele může k výzkumu nepřímo podnítit, ale také negativními konotacemi, s nimiž je téma dělnické tělovýchovy a obecně dělnictva spjata v době komunistického režimu. V této době vznikaly práce Viléma Muchy, které jsou i přes ideologické zaměření podstatným zdrojem informací. Jeho díla se primárně orientovala na komunistickou tělovýchovu, ale před jejím utvořením se zaměřovala i na dějiny DTJ.³ Po pádu komunistického režimu nevznikla žádná publikace věnující se výhradně DTJ, proto za nejdůležitější příspěvek k dějinám DTJ lze považovat kapitulu Marka Waice *Svaz Dělnických tělocvičných jednot*, jež byla součástí publikace *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných*

2 Obsáhle se sokolské tématice věnoval Marek Waic, viz Marek WAIC, *Československá obec sokolská v politickém životě první republiky*, Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století 3, 1995, s. 83–100; TÝŽ, *Česká obec sokolská v počátcích československého státu*, Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století 2, 1994, s. 215–229; TÝŽ a kol., *Sokol v české společnosti 1862–1938 = Sokol in der tschechischen Gesellschaft*, Praha 1996; TÝŽ, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, Praha 2013, s. 15–100; Jan B. UHLÍŘ – TÝŽ, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, Praha 2001.

3 Vilém MUCHA, *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*, I. díl, Praha 1955; TÝŽ, *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu. (1926–1939)*, II. díl, Praha 1957; TÝŽ, *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*, Praha 1975. DTJ jsou zachyceny i souhrnných pracích zabývajících se dějinami tělovýchovy, viz František KRÁTKÝ, *Dějiny tělesné výchovy I. Od nejstarších dob do roku 1974*, Praha 1974; Jiří KÖSSL – TÝŽ – Jaroslav MAREK (eds.), *Dějiny tělesné výchovy II. Od roku 1848 do současnosti*, Praha 1986.

organizací.⁴ V posledních letech se podařilo vydat několik prací, které přispěly k poznání dělnické tělovýchovy.⁵ Kromě úzce zaměřených děl lze vycházet také z přehledové literatury, která ovšem podává jen základní informace o tělocvičných svazech.⁶ Na mezinárodní scéně je dělnické tělovýchově věnována větší pozornost, bohužel českými, respektive československými DTJ se publikace zahraničních autorů zabývají velice okrajově. Hlavním předmětem zájmu jsou dělnické olympiády anebo sportovní internacionály.⁷ Existují také monografie pojednávající výhradně o dělnických tělocvičných svazech.⁸

Souhrnná literatura o DTJ schází, proto se studie primárně opírá o materiály pramenné povahy. Pro její potřeby budou využity archivní prameny uložené v Národním archivu, konkrétně ve fondech Svazu Dělnické tělocvičné jednoty a o něco méně ve fondu České obce sokolské. Pro studii má nepochybně svou hodnotu také fond Dělnické tělocvičné jednoty umístěný v Archivu tělesné výchovy a sportu Národního muzea. Pro dotvoření obrazu spolkového života bude využit i spolkový tisk, který sice vzešel z činnosti ústředí spolku, ale zároveň je mnohdy jediným zdrojem informací. Je pravdou, že tyto prameny

-
- 4 Marek WAIC, *Svaz Dělnických tělocvičných jednot*, in: Jitka Beranová – TÝŽ (eds.), *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, Praha 1998, s. 55–83. Citovaná kapitola rozvíjí dřívější stať, viz Marek WAIC, *Dělnická tělovýchova v prvním desetiletí Československé republiky 1918–1928*, *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století* 4, 1996, s. 131–158.
  - 5 Veřejná vystoupení v komunistické tělovýchově, včetně krátkého pojednání věnující se DTJ, se nacházejí v monografii viz Petr ROUBAL, *Československé spartakiády*, Praha 2016. O pojetí sportu v DTJ pojednává studie, viz Richard MORAVEC, *Vztah Dělnických tělocvičných jednot ke sportu*, *Moderní dějiny. Časopis pro dějiny 19. a 20. století* 29, 2021, č. 1, s. 271–305.
  - 6 DTJ jsou zmíněny například v následujících publikacích: Ján GREXA – Milena STRACHOVÁ, *Dějiny sportu. Přehled světových a českých dějin tělesné výchovy a sportu*, Brno 2011, s. 146–179; M. WAIC, *Tělovýchova a sport*, s. 82–83; TÝŽ, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, Praha 2018², s. 108–149; Jiří KÖSSL – Jan ŠTUMBAUER – TÝŽ, *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, Praha 2008², s. 111–112, 128–142; TÍŽ, *Kapitoly z dějin tělesné kultury*, Praha 2018, s. 120–121, 139–158.
  - 7 Mezi nejdůležitější práce řadíme Arnd KRÜGER, *The Story of Worker Sport*, Champaign 1996; James RIORDAN, *The worker sports movement*, in: Arnd Krüger – Týž (eds.), *The International Politics of Sport in the Twentieth Century*, London 1999, s. 105–120. Vliv politických směrů na činnost sportovních internacionál viz André GOUNOT, *Die Rote Sportinternationale, 1921–1937. Kommunistische Massenpolitik im Europäischen Arbeitersport*, Münster 2002; TÝŽ, *Social Democratic and Communist Influences on Workers' Sport across Europe (1893–1939)*, *Labour History Review* 80, 2015, č. 1, s. 1–29; James RIORDAN, *Sport, politics and communism*, Manchester 1991, s. 34–52; Arnd KRÜGER, *Der Internationale Arbeitersport. Der Schlüssel Zum Arbeitersport in 10 Ländern*, Köln 1985. O vzniku evropských dělnických tělocvičných svazů pojednává studie André GOUNOT, *Die Arbeitersportverbände in Europa vor 1914. Länderspezifische und transnationale Aspekte*, in: Karen Bretin-Maffioletti – Fabien Sabatier (eds.), *European Studies in Sports History. Special issue: Workers' Sport Organizations. Territories and metamorphoses in the 20th and 21st centuries* 10, 2018, s. 25–44.
  - 8 Československé DTJ nejvíce přicházely do styku s rakouským a německým svazem, proto uveďme práce pojednávající o svazech z těchto zemí, viz Horst UEBERHORST, *Frisch, Frei, Stark und Treu. Die Arbeitersportbewegung in Deutschland 1893–1933*, Düsseldorf 1973; Reinhard KRAMMER, *Arbeitersport in Österreich. Ein Beitrag zur Geschichte der Arbeiterkultur in Österreich bis 1938*, Wien 1981.

podávaly jednostranný pohled, nicméně názory níže postavených jednotářů se nám nedochovaly. Z toho důvodu nelze představené myšlenky vztahovat na všechny členy tělocvičné organizace, nýbrž pouze na jeho vedení. Metodickým postupem byla zvolena komparativní analýza, jež nejlépe zachytí názorovou spletnost příslušníků DTJ.

Studie se pokusí zodpovědět na otázku, jaký názorový postoj zaujímalí funkcionáři DTJ k dalším tělocvičným spolkům působícím v českých zemích. Částečně také odhalí sepětí těchto spolků s politickými stranami. Text se tedy výhradně nezabývá tělocvičnou sférou, nýbrž zasahuje i do politické oblasti. Díky tomu podává obraz i o dějinách politického myšlení a politických stran.

Krátce k DTJ

Za první DTJ je považována jednota založená v Praze II roku 1897.⁹ V následujících letech vznikaly další DTJ, proto bylo nutné vytvořit zastřešující orgán – Svaz DTJ. Starostou Svazu DTJ se stal František Hummelhans (1873–1942). Při vzniku Svazu DTJ byl přítomen i člen výkonného výboru Československé sociálně demokratické strany dělnické (ČSDSD) František Soukup (1871–1940), který symbolizoval úzké sepětí obou organizací.¹⁰ Přimknutí tělocvičného spolku nabylo v následujících letech důvěrného charakteru, poněvadž DTJ svým členům doporučovaly, aby se účastnily všech stranických akcí. Během následujících let probíhalo vzájemné navštěvování sjezdů a veřejných akcí, čímž se vztah ještě více upevňoval. Vedle kladných stránek vztahu (strana byla oporou DTJ při různých problémech), přinášelo sepětí i negativní aspekty, například rozkol strany v roce 1921 zásadně ovlivnil i DTJ.¹¹ Díky spojitosti DTJ a ČSDSD se v jednotách praktikovala socialistická výchova,¹² která v členstvu upevňovala pohled na stranu. Socialistické pojetí se odrazilo i na mezinárodní scéně. V roce 1920 vznikl Mezinárodní svaz dělnický pro tělesnou výchovu a sport, jenž sdružoval dělnické tělocvičné svazy, například z Německa, Švýcarska anebo Československa. Československé DTJ byly od počátku třetím nejpočetnějším svazem, což se změnilo po zrušení dvou nejpočetnějších svazů působících do první poloviny

9 Vývoj vedoucí ke vzniku první DTJ, včetně historie a struktury spolku, je popsán ve studii R. MORAVEC, *Vztah Dělnických tělocvičných jednot ke sportu*, s. 277–280.

10 Rudolf SILABA – Leopold VAVERKA, *Dějiny Dělnických tělovýchovných jednot*, Praha 1947, s. 21–24.

11 M. WAIC, *Svaz Dělnických tělocvičných jednot*, s. 57–66.

12 Svaz DTJ považoval za socialistickou výchovu nebo socialistické zásady vzdělávací a kulturní činnosti typu přednášek a kurzů, které souvisely s tématy ČSDSD. Socialistická výchova se shodovala s ideologickou a politickou orientací strany, například ve zkrácení vojenské služby nebo v negativním pohledu na klerikalismus, viz *Ibidem*, s. 57–70. Socialistické zásady úzce souvisely s důslednou kázní, jež měla přispět k duševnímu a tělesnému rozvoji jedince. Jednoty spolupracovaly s ČSDSD, do níž měli jednotáři vstupovat, viz ANONYM, *Poslání Dělnických tělocvičných jednot. Přednášky pro vychovatele Dělnických tělocvičných jednot československých*, Praha 1923, s. 6–8.

30. let v Německu a Rakousku. Pod křídly mezinárodního uskupení se jednotlivé DTJ navštěvovaly, pořádaly závody, sdílely své myšlenky apod.¹³

DTJ a Sokol před 1. světovou válkou

Samotný vzniku DTJ na několik let předurčoval postoj k Sokolu. Utvoření první jednoty totiž nepřímo ovlivnila politická atmosféra. Dne 30. března 1897 poprvé na půdě Říšské rady hovořili čeští sociálnědemokratičtí poslanci, jejichž projev vešel ve známost jako tzv. protistátoprávní prohlášení.¹⁴ Vystoupení poslanců zkomplikovalo i situaci v Sokole, protože do něj docházeli i stoupenci a členové ČSDSD. Ačkoliv vedení Sokola k tomu nedalo žádný pokyn, tak zastánci sociální demokracie byli ze Sokola leckde vylučováni. Mnozí odešli sami.¹⁵ I když se nám prameny o jednotářském postoji vůči Sokolu z této doby nedochovaly, je pravděpodobné, že vedoucí představitelé DTJ sokolské jednání odsuzovali. Vztah k sokolské organizaci byl patrně vyhrcořený. Podíl na nevraživém postoji mohl mít také personální propojení Sokola s mladočeskou stranou, i když Sokol vystupoval jako nadstranický spolek.¹⁶ Ostatně příslušníci DTJ souzněli s politikou ČSDSD, se kterou ostatní české politické strany po tzv. protistátoprávním prohlášení nesouhlasili. I proto mohl být vztah DTJ k Sokolu v prvních letech existence dělnické tělovýchovy více ovlivněn politickými událostmi než jednáním samotných představitelů tělocvičných spolků.

Poprvé se jednotáři k Sokolu vyjádřili při ustavení Svazu DTJ v roce 1903. O tématu hovořil Alois Kratochvíl, který porovnával vzdělávací činnost obou organizací. Podle něj se DTJ staraly o duševní rozvoj členstva od vzniku první DTJ, kdežto Sokol se jím zabýval až nyní, tj. s odstupem 30 let od svého založení. Zároveň uvedl, že „V našich jednotách

13 Mezinárodní svaz dělnický pro tělesnou výchovu a sport vedle oficiálního názvu od svého založení používal i neformální název Lucernská sportovní internacionála a od roku 1925 název Socialistická tělovýchovná internacionála, viz R. MORAVEC, *Vztah Dělnických tělocvičných jednot ke sportu*, s. 279.

14 Pět zvolených poslanců za ČSDSD se ohradilo proti ostatním českým nacionálním stranám, které požadovaly obnovení historického práva českých zemí a jejich následné spojení. Poslanci ČSDSD vystoupili proti zmíněnému prohlášení, když požadovali právo na sebeurčení. Zároveň žádali odstranění majetkových a rodových privilegií apod. Projev následně vyvolal v občanské společnosti nepokoje, které směřovaly vůči zastáncům sociální demokracie. Mnozí lidé údajně byli propuštěni ze zaměstnání nebo ze spolků, viz Rudolf SILABA, *Vývoj a organizace Dělnických tělocvičných jednot*, Praha 1926, s. 4–5. Prohlášení je v celém znění publikováno v díle *Minulost našeho státu v dokumentech*, Praha 1971, s. 323–324.

15 M. WAIC, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, s. 108. Jednotáři uvedli, že ze Sokola museli nuceně vystoupit například na Kralupsku nebo Mladoboleslavsku. Dále prohlásili, že na Smíchově bylo z jednoty vyloučeno 30 členů hlásící se k ČSDSD, viz Rudolf SILABA, *Tricet let dělnické tělovýchovy. K výročí 25letého trvání Svazu Dělnických tělocvičných jednot*, Praha 1928, s. 3–4.

16 M. WAIC, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, s. 25.

*sledujeme vedle výchovy těla i výchovu ducha, neboť jen v tom spočívá zdar hnutí sociálně demokratického. Sokolské jednoty nemohou nikdy dělníku té výchovy poskytnouti jako jednoty dělnické. Jest tomu na překážku ‚bratrský‘ poměr členů sokolských jednot, poněvadž vědomý dělník nemůže viděti ‚bratra‘ ve svém zaměstnavateli, poháněči nebo obecním radním, kteří všichni ve veřejném životě staví se proti každé emancipační snaze dělníka. V tělocvičně nebo ve spolkové místnosti jsou mu bratrem, v životě dají mu však znáti, že stojí nad ním. Z toho plyne, že pouze ve vlastních tělocvičných jednotách může se dělnická mládež zdárně vyvíjet.*¹⁷

Jednotáři oproti Sokolu pochopitelně vyzdvihovali pokrokovost DTJ. Na druhou stranu projev nebyl nikterak útočný, pouze poukázal na to, že se dělník lépe cítí v dělnickém sdružení. Kdežto Sokol sdružoval lidi napříč společenskými vrstvami.

Další vyjasnění vztahu k Sokolu představitelé DTJ zveřejnili v roce 1905. O důležitosti tématu svědčilo i to, že jej nalezneme ve druhém čísle prvního ročníku periodika s názvem Tělocvičný ruch. Autor článku ocenil dějinný význam Sokola pro český národ a tělocvičnou sféru. Oceňoval Sokola za opoziční postavení vůči německví, katolickému centru (Římu) a politickému centru (Vídni). Nicméně sokolská role se v posledních letech vytrácela, a naopak se spojila proti socialismu zosobněnému v ČSDSD a DTJ s uvedenými mocenskými centry. Proto DTJ převzaly pomyslnou sokolskou štafetu, k čemuž jim měl dopomoci právě socialismus. Stávající postoj vůči Sokolu Kratochvíl označil následovně „[...] mezi námi [DTJ, pozn. autora] a dnešním Sokolstvem je propast širší, nežli si kdo myslí.“¹⁸ Citovaný výrok je k Sokolu prvním zřetelně negativním stanoviskem. S největší pravděpodobností takovýto názor převládal v jednotářském prostředí od samotného vzniku DTJ, nicméně pro tuto tezi nemáme v pramenech oporu.

Sokolové upravili svůj vztah k politickým stranám v roce 1910, když se na valném sjezdu usnesli, že sociální demokraté jsou v sokolských řadách vítáni. V období do 1. světové války se snažili přízeň Sokola získat i národní socialisté.¹⁹ Nicméně sokolové se nadále snažili být nestranní, poněvadž sociálnědemokratičtí i národněsocialističtí dělníci tvořili značnou část členstva.²⁰ Avšak politické záležitosti patrně opět sehrály významnou úlohu, neboť v roce 1910 proběhlo pravděpodobně úplně první setkání zástupců DTJ a Sokola. Na půdě sokolské bubenečské jednoty dorazili František Ebel s Janem Reiterem, jakožto jedni z nejvýše postavených příslušníků Svazu DTJ. Za sokoly se debaty, jejímž tématem bylo vyjasnění vzájemných poměrů, účastnil Karel Heller, který uvedl, že vznik DTJ Sokola posílilo. Více se ale k tématu nechťel vyjadřovat, protože se prý jedná o všeobecně známou věc. Patrně měl na mysli, že sokolové ze svých řad nevyklučovali zastánce ČSDSD, tj. budoucí

17 R. SILABA, *Třicet let dělnické tělovýchovy*, s. 11.

18 *Sokolové a my*, Tělocvičný ruch 1, 1905, č. 2, s. 17–20.

19 M. WAIC, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, s. 81–82.

20 TÝŽ, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, s. 27.

jednotáře. Naopak Ebel obhajoval vznik DTJ jako potřebný pro sociálnědemokratické dělníky a neopomněl Sokolu vytknout jeho spojitost s politickými stranami (dříve mladočechů, nyní národních socialistů). Vyslovil se pro nadstranickost obou tělocvičných spolků, což by harmonizovalo vzájemné vztahy. Zároveň uvedl, že „[...] *sociální demokraté nikdy nebyly, nejsou a nebudou proti myšlence sokolské, jejíž krásu a vznešenost uznávají [...] dělnické jednoty nekonkurují sokolským a obě instituce mohou také nadále vedle sebe – paralelně – působiti a prospívati.*“²¹ Popisované setkání lze bezesporu označit za historickou událost. I přes mírné neshody se zástupci obou organizací dokázali sejít a vyjasnit si dosavadní situaci. Jednotáři dokonce navrhli, aby vzájemné vztahy byli korektní, což bylo v předchozích letech takřka nemyslitelné. Je vhodné uvést, že Ebel sokolům vytkl jejich spojitost s politickými stranami, i když DTJ měly k ČSDSD nadále blízko.

V témže roce proběhl sokolský sjezd, na kterém se mimo jiné projednával vztah k DTJ. Sokolové se na adresu DTJ vyjadřovali podle toho, odkud na sjezd dorazili. Ústřední roli hrál utvářející se Orel, jenž měl silnější základnu na Moravě. Z toho důvodu si zde DTJ a Sokol udržovaly korektní vztah. Naopak v Čechách se Orel zatím neprosadil, což se odrazilo i na vztahu Sokola k DTJ, který nebyl nikterak přátelský. Například v průmyslových městech, kde měly DTJ větší zastoupení, si obě organizace konkurovaly mnohem více.²² I v tomto případě platilo, že společný nepřítel spojoval. Nicméně záleželo na lokálních podmínkách, nikoliv na celozemském působení. Zdá se, že pokud společný nepřítel scházel, tak se situace na regionálním území lišila.

O dva roky později proběhl valný sjezd DTJ, na nějž jednotáři pozvali i zástupce Sokola. Ti pozvání zdvořile odmítli. Jedním z bodů jednání bylo vymezení vztahu k Sokolu. Tématu se zhostil František Ebel, z jehož proslovu posléze vzešla brožura *Náš poměr k Sokolstvu*. Ebel přiznal důležitou úlohu Sokola pro tělocvičnou sféru, ale ve výchovné oblasti Sokol údajně zaostal. Sokolu vytkl jeho spojitost s politickými stranami, a hlavně jej považoval za organizaci „středostavovskou“, která uznávala stavovská privilegia lidí, i když mezi jeho cvičícími členy převažovali dělníci. Zároveň uvedl údajnou spojitost s národními socialisty a nedostatečné vymezení Sokola ke klerikalismu. Ebel rovněž neopomněl zdůraznit odlišnou sokolskou výchovu, poněvadž v Sokole neprobíhala socialistická výchova. I proto mají sociální demokraté docházet do DTJ, nikoliv do sokolské organizace. Sokola považoval za „středostavovský“ tělocvičný svaz, kdežto DTJ za dělnické sdružení, které se soustředilo na dělnickou mládež, kterou mělo vychovávat v socialistickém duchu.²³ Posléze vyslovil následující přání: „*Organisace sokolská je organisací měšťanskou, naše Dělnické*

21 *Různé zprávy. Sokolové a sociální demokraté*, Věstník sokolský 14, 1910, č. 6, s. 158–159.

22 *Odbor II. (Pondělí 28. listopadu t. r. dopoledne)*. *Sokolstvo a dělnické jednoty tělocvičné*, Věstník sokolský 14, 1910, č. 23, s. 623–625.

23 M. WAIC, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, s. 82–83.

tělocvičné jednoty organizací výlučně dělnickou. Oběma je společným jedině zájem o tělocvik, poněvadž poslání své výchovné sokolstvo zanedbává. Také my nechceme říci, že mezi sokolstvem a Dělnickými tělocvičnými jednotami mělo by být nějakého zvláštního nepřátelství. Chceme mír, poněvadž jsme přesvědčeni, že práce je zde pro obě tato tělocvičná hnutí dost. Chtějí-li Sokolové pracovat mezi středním stavem českým, chtějí-li zde propagovat myšlenku demokratického, pak vykonají jistě záslužný kus práce, který i my uznáváme.“²⁴ Ebelův názor ovšem nebyl jediným. K tématu se rozproudila široká debata, jež ukázala, že členové DTJ byli v přístupu k Sokolu názorově nejednotní. Jednotář Batík představil spíše ojedinělý negativní názor, když uvedl, že probíhající všesokolský slet je „[...] *naparáděná krasavice s měšťáckým srdcem, která se umí bavit a touží po zábavě a lesku* [...] *Krasavice nikdy nemyslí*.“²⁵ Názorová rozpolcenost byla k minulosti dosavadních vztahů celkem pochopitelná. Mnozí příslušníci dělnické tělovýchovy si stále pamatovali, za jakých okolností vznikaly první DTJ. Nicméně lidé podporující Ebelovy názory si uvědomovali výhodnost korektního vztahu se Sokolem, například ve využívání stejných cvičišť pro největší veřejná cvičení. Zástupci Sokola ovšem kategoricky odmítli orientaci hnutí pouze na střední vrstvy, protože více než polovinu cvičenců tvořili dělníci. Křehkému míru ale dopomáhala utváření společného protivníka – katolického Orla.²⁶

Funkcionáři DTJ nadále k Sokolu udržovali příznivý postoj, což se projevilo v roce 1913 pozváním sokolů na doposud největší veřejné cvičení vystoupení DTJ – veřejné cvičení Pražského kraje. Zástupci Sokola tentokrát odpověděli, že pro nedostatek volných členů z řad předsednictva ČOS nikdo z předních zástupců organizace nedorazí.²⁷ O rok později proběhla schůze, jíž se zúčastnilo několik spolků, včetně Sokola a DTJ. Na jednání bylo domluveno, že se cvičenci z řad Sokola a DTJ následujícího roku utkají ve cvičební soutěži. Dohoda byla kvůli politickým důvodům prozatím tajná. Ačkoliv se akce kvůli vypuknutí 1. světové války neuskutečnila,²⁸ setkání svědčilo o udržování korektního vztahu.

Korektní postoj DTJ k Sokolu v meziválečném období

První světová válka utlumila společenský život, ten tělocvičný nevyjímaje. Jednotáři se k Sokolu poprvé vyjádřili v říjnu 1918. Jiří F. Chaloupecký se ve svém pojednání zabýval

24 Archiv tělesné výchovy a sportu Národního muzea (dále ATVS NM), fond Dělnické tělocvičné jednoty (dále DTJ), kart. 37, inv. č. 967. František EBEL, *Náš poměr k Sokolstvu*, Praha 1912, s. 26–27.

25 *Protokol V. sjezdu Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých a II. sjezdu okresních náčelníků v Praze ve dnech 27., 28. a 29. června r. 1912*, Praha 1912, s. 14.

26 M. WAIC, *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*, s. 83.

27 Národní archiv v Praze (dále NA Praha), fond Česká obec sokolská, kart. 69, inv. č. 300. Dělnické jednoty a sokolstvo.

28 TÝŽ a kol., *Sokol v české společnosti 1862–1938 = Sokol in der tschechischen Gesellschaft*, s. 75.

drobnými rozdíly mezi DTJ a Sokolem. Autor uvedl, že mezi oběma organizacemi existují nepatrné rozdíly, které nebudou překážkou v potencionální spolupráci. Domníval se, že proběhnuvší přerod národních socialistů, odpůrců DTJ, do české strany socialistické, sblíží novou stranu s ČSDSD, a tím i s DTJ.²⁹ Události ovšem nabraly rychlý spád a vznik Československa sblížil zástupce zmíněných tělocvičných uskupení jako nikdy předtím.

Dne 28. října 1918 se zástupci Sokola, DTJ a dalších uskupení dohodli na utvoření Národních stráží, v jejichž čele stáli sokol Jindřich Vaníček a jeho zástupce František Hummelhans, starosta Svazu DTJ. Jednotky se podílely na odzbrojování vojáků Rakouska-Uherska, střežení skladů s potravinami a dopravních uzlů, dohlížely na klid v ulicích apod. Národní stráže spolupracovaly s armádou, četnictvem a policií. Jejich služba skončila v prosinci téhož roku. Příslušníci DTJ netvořili vlastní složky, ale byli začleněni do sokolských útvarů.³⁰ Ačkoliv většinu členstva tvořili sokolové, tak počet jednotářů nebyl zanedbatelný. Složení jednotek odpovídalo poměrnému zastoupení členstva, tzn. sokolové tvořili většinu. Národní stráže nevznikly pouze v Praze, ale i v dalších městech, například jednotáři v Plzni představovali majoritu.³¹

V listopadu téhož roku navázali zástupci zmíněných organizací na službu v Národních strážích, když se domluvili na utvoření dobrovolnických jednotek – Pluků stráží svobody. Na rozdíl od členů Národních stráží se členům Pluků stráží svobody dostalo výcviku. Velitelem byl sokol Rudolf Bílek, jehož zastupoval představitel DTJ František Kejzlar. Celkem existovaly čtyři pluky pojmenované podle místa vzniku – pražský, brněnský, českobudějovický a plzeňský.³² Po boku sokolů sloužilo celkem 1 693 jednotářů. Pluky ukončily svou činnost závěrem roku 1919. Pro představu uvedme, že při rozpuštění I. pluku v něm sloužilo 1 828 mužů, z toho 1 016 sokolů,³³ 718 jednotářů a devadesát čtyři členů jiných organizací (střelců apod.). Činnost byla obdobná jako u Národních stráží s tím rozdílem, že některé jednotky zasáhly i do bojů na Slovensku proti maďarským jednotkám v roce 1919. Kooperace jednotek neprobíhala jen při službě, ale také na kulturním poli. Uskutečňovala se veřejná cvičení nebo přednášková činnost.³⁴

Spolupráce mezi DTJ a Sokolem se projevila na valném sjezdu DTJ v roce 1919. Vůbec poprvé na jednotářské shromáždění dorazil i zástupce sokolské organizace, což se stalo

29 *Sblížíjeme se?*, Tělocvičný ruch 12, 1918, č. 10, s. 117–118.

30 Na utvoření Národních stráží se kromě členů Sokola a DTJ podíleli také zástupci Svazu studentstva a úředníků pražského policejního ředitelství, viz M. WAIC a kol., *Sokol v české společnosti 1862–1938 = Sokol in der tschechischen Gesellschaft*, s. 103–106.

31 Karel ŠIKÝŘ, *Dělnické tělocvičné jednoty při tvoření republiky. Jejich účast v plucích Stráže svobody a v bojích na obranu Slovenska*, Praha 1938, s. 6–8.

32 M. WAIC a kol., *Sokol v české společnosti 1862–1938 = Sokol in der tschechischen Gesellschaft*, s. 107–108.

33 Účast sokolů při vzniku republiky popsal Marek Waic, viz M. WAIC, *Česká obec sokolská v počátcích československého státu*, s. 215–229.

34 K. ŠIKÝŘ, *Dělnické tělocvičné jednoty při tvoření republiky*, s. 13–15, 40–42.

pravidlem i pro následné sjezdy.³⁵ O důležitosti tématu svědčilo i to, že poměru k Sokolu se věnoval sám starosta Svazu DTJ František Hummelhans, který nehovořil o Sokolu příliš smířlivě, když zmínil jeho vzájemnou historii, která se ovšem v posledních letech zlepšovala. Zároveň vyzdvihl důležitost Sokola pro českou tělovýchovu a její vzdělavatelskou činnost. Sjezd přijal Hummelhansovu rezoluci, jež zněla takto: „*Organisace sokolská je organisací měšťanskou, naše Dělnické tělocvičné jednoty organisací výlučně dělnickou. Oběma je společný jedině zájem o tělocvik. Také my nechceme říci, že mezi Sokolstvem a Dělnickými tělocvičnými jednotami mělo by být nějakého zvláštního nepřátelství. Chceme mír, poněvadž jsme přesvědčeni, že práce je zde dost pro obě tělocvičná hnutí. Chtějí-li Sokolové pracovat mezi středním stavem českým, chtějí-li zde propagovat myšlenku demokratismu, pak vykonají jistě záslužný kus práce, který i my uznáváme. Naproti tomu před námi leží velký úkol organisovat dělnickou mládež [...]*“³⁶ Představená rezoluce byla de facto totožná s tou, kterou navrhoval Ebel před 1. světovou válkou. Představitelé obou sdružení se v posledních letech přesvědčili, že mírová koexistence není zbožným přáním, ale reálnou možností.

V průběhu 20. let vedoucí představitelé DTJ několikrát přehodnotili postoj k Sokolu. Dle jednoho z názorů byli jednotáři co do významnosti řazeni na stejnou úroveň jako sokolové. Rozdíl mezi oběma tělocvičnými svazy nepředstavovala tělesná výchova, protože oba spolky praktikovaly Tyršovu tělocvičnou soustavu (prosná gymnastická cvičení).³⁷ Největší odlišnost představovala výchova členstva. V DTJ probíhala v sociálně-demokratickém duchu a mělo se jí dostávat všem členům sdružení. To se podle jednotářů nedělo u dělníků v Sokole, kteří byli podřízeni vůdčím představitelům Sokola pocházejících z měšťanských vrstev.³⁸

Ve stejné dekádě začali příslušníci DTJ nahlížet na sokolstvo z jiného úhlu. Zabývali se choulostivou záležitostí údajného kopírování cvičebních sestav ze sokolského prostředí. Představitelé DTJ se v této věci hájili slovy: „[...] *technickou stránku tělovýchovy převzali*

35 *Protokol VI. valného sjezdu Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých, I. sjezdu vychovatelů okresů a jednot, IV. sjezdu náčelníků krajů a okresů konaných ve dnech 6., 7. a 8. září 1919, Praha 1920, s. 11.*

36 *Ibidem, s. 25–50.*

37 Tyršova tělocvičná soustava známá i jako Tyršova filozofie je soubor činností, kterým se členové spolku (sokolové a jednotáři) věnovali. Jednalo se například o tělesná cvičení, sportovní aktivity nebo vzdělavatelskou činnost. Tyršovy myšlenky jsou podrobně popsány v jeho díle nazvané *Základové tělocviky*. Více o Tyršově tělocvičné soustavě viz Vratislav SVATOŇ, *Tyršova tělocvičná soustava a program ČOS na přelomu století*, in: Sokol, jeho vznik, vývoj a význam. Mezinárodní konference. Praha, září 1997. = Sokol, seine Entstehung, Entwicklung und Bedeutung. Internationale Konferenz. Prag, September 1997, Praha 1998, s. 70–74. Recenzent studie poukázal na to, že provozování Tyršovy tělocvičné soustavy se v Sokole a DTJ lišilo. Je proto vhodné zmínit, že jednotáři si Tyršovu tělocvičnou soustavu upravili podle svých potřeb, když například odmítli provozování vrcholových cviků na nářadí, viz M. WAIC, *Svaz Dělnických tělocvičných jednot*, s. 58.

38 ANONYM, *Poslání Dělnických tělocvičných jednot*, s. 10–11.

*budovatelé našeho sokolství beze sporu ze soustavy Jahnovy [Jahn byl zakladatelem turnerských spolků, pozn. autora] [...] po této stránce nemá nám nic Sokol k vyčítání, jako bychom byli imitátory Sokolstva, poněvadž i on sám čerpal ze vzorů cizích.*³⁹

Rok 1928 symbolizuje změnu vzájemných vztahů. Funkcionáři DTJ si na sjezdu opětovně potvrdili zákaz sportovních klání s členy Sokola. Sokol totiž nebyl členem sportovní internacionály, kam se řadily dělnické tělocvičné svazy.⁴⁰ Představitelé Sokola na zákaz reagovali následujícím prohlášením: „*Usnesení toto, ačkoliv nebylo to výslovně konstatováno, týká se patrně a především jednot sokolských. Jeho provedení však do značné míry ohrozí vyrovnaný poměr obou těchto korporací [...].*“⁴¹ Popisovaný zákaz představuje pověstný bod zlomu, i když jednotáři jím pouze potvrdili své dosavadní směřování. Avšak sokolové se patrně cítili být tímto činem dotčeni, což vedlo k ochladnutí vztahů.

Vedoucí činitelé DTJ několik let usilovali o docházku dětí sociálních demokratů výhradně do svých jednot. Mnoho straníků totiž upřednostňovalo sokolskou organizaci. Dlouhodobá agitace u ČSDSD přinesla kypřené ovoce, když stranický sjezd přijal v roce 1930 toto usnesení: „*Příslušníci strany i jejich děti, pěstující tělovýchovu, sport, turistiku, jsou povinni býti organisováni v Dělnických tělocvičných jednotách a podobných stranou uznaných organisacích, jež tvoří zájmové složky strany. Není slučitelné se zásadami strany, aby její příslušník nebo jeho děti byli členy tělovýchovných spolků jiných.*“⁴² Jednalo se skutečně o závažné téma, o čemž svědčilo i to, že Sokol na něj ihned reagoval. Jeho činitelé se vyjádřili takto: „*Usnesení československé sociálně demokratické strany dělnické se nesrovnává se zásadou osobní svobody, neboť znemožňuje příslušníkům této strany, aby si svobodně určovali způsob své vlastní výchovy i výchovy svých dětí. Toto usnesení svým obecným zněním zasahuje rušivě do posavadních vztahů DTJ a jiných podobných organisací sociálně demokratické strany k Sokolstvu [...] Sokolstvo nezavdalo k tomuto usnesení strany sociálně demokratické žádné příčiny a lituje, že se toto usnesení stalo.*“⁴³ Podle Marka Waice nyní nastalo velké ochlazení dosavadních dobrých vztahů.⁴⁴ Myslím si, že popisovaná záležitost pouze utvrdila stávající situaci, která se začala zhoršovat z před dvou let. Zákaz sportování DTJ se Sokolem byl sokolským představitelům známý, snad i proto otázka docházky dětí vyvolala v Sokole takový ohlas.

39 *Význam a poslání Dělnických tělocvičných jednot. Přednáška. – napsal Jar. Hovorka. – (Pokračování), Vychovatel 6, 1927, č. 11, s. 83–84.*

40 *Akční program Dělnických tělocvičných jednot. (Usnesen IX. valným sjezdem Svazu D.T.J.Č.), Praha 1928, s. 6–8.*

41 *Svaz D. T. J. Č., Věstník sokolský 30, 1928, č. 38, s. 693.*

42 *Sjezd strany o nás a pro nás. (Dokončení.), Tělocvičný ruch 24, 1930, č. 21, s. 242–243.*

43 *Schůze výboru Československé obce sokolské, Věstník sokolský 32, 1930, č. 48, s. 796.*

44 M. WAIC a kol., *Sokol v české společnosti 1862–1938 = Sokol in der tschechischen Gesellschaft*, s. 133.

Navzdory současnému jednání jednotářů spojovaly obě organizace společně s některými dalšími, například Orlem, vyšší cíle. Tím byla stavba národního stadionu, k jehož stavbě byla v roce 1930 svolána schůze. Zmíněné schůze se zúčastnili také zástupci politických stran, které souzněly s uvedenými spolky, tj. sociální demokraté, národní socialisté a lidovci, jež měli velice blízko ke katolickému Orlu.⁴⁵ Výstavba národního stadionu mohla překlenout dosavadní spory narušené událostmi nedávné doby. O spojitosti tělocvičných sdružení s politickými záležitostmi mohlo svědčit i to, že na schůzi dorazili zástupci všech tří politických stran, které měly co dočinění s uváděnými tělocvičnými spolky.

V důsledku vyostřující se vnitropolitické a zahraniční situace se Sokol, Orel i DTJ více zaměřovaly na brannou výchovu.⁴⁶ Vnější okolnosti tedy dopomohly přiblížení DTJ a Sokola, což vedlo roku 1933 ke vzniku Výboru pro zvýšení brannosti lidu.⁴⁷ Výbor měl řídit jednotky, které by vznikly v případě ohrožení. Útvary se měly skládat nejen z DTJ a Sokola, ale také z Orla, Československé obce střelecké atd. Předsedou Výboru byl starosta Sokola Stanislav Bukovský a místopředsedou starosta Svazu DTJ Hummelhans. Hlavní činností byla propagace a praktikování branné výchovy. I proto se záhy začaly praktikovat kurzy brannosti, v nichž se členové jmenovaných spolků učili, jak zacházet se zbraní apod.⁴⁸ Stejně jako v období vzniku republiky, tak i nyní docházelo k určitému sblížování. V této záležitosti lze shledat další podobnost, a to v podobě obsazování postů podle stejného klíče, tj. na nejvyšším postu sokol následovaný jednotářem.

Na valný sjezd DTJ roku 1936 dorazili čtyři zástupci Sokola, což bylo nejvíce v historii. Nově zvolený starosta Svazu DTJ Leopold Vaverka hovořil o rozvoji a praktikování branné výchovy. Vaverka hovořil o důležitosti tělocvičných spolků pro demokratické Československo, které svým způsobem navazují na úlohu Národních strážů při vzniku republiky.⁴⁹ Branná výchova se tedy stala dalším posláním tělocvičných sdružení. Příslušníci Svazu DTJ se přestali zabývat záležitostmi, které by mohly ohrozit případnou spolupráci,

45 Mezi další účastníky schůze se řadili zástupci ministerstva zdravotnictví, obchodu, národní obrany, veřejných prací, ale také představitelé hlavního města Prahy a národních demokratů, viz *Rozmanitosti. O národní stadion v Praze*, Věstník sokolský 32, 1930, č. 43, s. 728.

46 M. WAIC, *Orel*, in: Jitka Beranová – Týž (eds.), *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, Praha 1998, s. 45–51.

47 Podrobnější informace o branné výchově v Československu viz Pavel ŠRÁMEK, *Ve stínu Mnichova. Z historie československé armády 1932–1939*, Praha 2008, s. 70–79.

48 Zmíněné organizace doplňoval Svaz československého důstojnictva, Národní svaz střelecký, Svaz národních gard a Československé obce legionářské, viz A.[levtina] POKORNÁ, *Branná výchova a branné spolky*, in: Jiří Bílek (ed.), *Vojenské dějiny Československa (1918–1939)*, III. díl, Praha 1987, s. 316–317.

49 *Protokol XI. valného sjezdu Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých, VIII. sjezdu náčelníků a náčelnic jednot, okresů a krajů, VI. sjezdu vychovatelů jednot, okresů a krajů, III. sjezdu samaritánů jednot, okresů a krajů konaného 15. března 1936 v Praze, VI. sjezdu vůdců skautů, konaného 15. března 1936 v Praze*, Praha 1936, s. 8, 28–31, 60.

například upozorňováním na docházku dětí sociálních demokratů do Sokola, jež byla na počátku 30. let hlavním tématem funkcionářů DTJ.

V následujícím roce se v jednotářském tisku objevovaly názory na revizi sportování s nedělnickými tělocvičnými svazy. Předsednictvo Svazu DTJ reagovalo slibem upravujícím stávající orientací. Autor článku spatřoval největší naději ve spolupráci se Sokolem, protože Sokol měl podle něj s DTJ největší zásluhu na rozvoji československé tělovýchovy a zároveň cíleně rozvíjel mravní výchovu a demokracii. Politické záležitosti nebyly překážkou, protože podle autora článku byly politikou ovlivněny jak DTJ tak i Sokol. Klíčovým sdělením byla závěrečná část textu, v níž autor uvedl: „A ze znění usnesení je jasno, že máme na mysli jediné možnost zavedení se složkami tělovýchovnými a nikoli s organizacemi a kluby reprezentujícími mravně a ideově bezpáteřný československý sport. Z usnesení neméně jasně vysvítá, s kterými organizacemi, podle jejich ideologie, bychom si přáli závodní styky vybudovat. Nemusíme jistě připomínat, že máme na mysli především sokolstvo.“⁵⁰ Sportovní stránka mohla ještě více utužit už tak sblížující se postoj jednotářů k sokolům. Sport se stal vedle branné výchovy další sférou, v níž mohly DTJ a Sokol spolupracovat. Jednalo by se skutečně o velký pokrok, protože doposud bylo v jednotářském prostředí zcela nemyslitelné, aby se o něčem podobném uvažovalo.

Společný postup pokračoval v roce 1938, když Sokol s Orlem vzájemně spolupracovali na připomínkovém řízení k zákonu o branné výchově. Jmenované spolky usilovaly o vedoucí postavení ve výběrech brannosti, které měly vykonávat brannou výchovu, což československá vláda odmítla. Zákon se sice realizoval v květnu téhož roku, ale kvůli následujícím událostem nebylo prakticky možné, aby se jím spolky delší dobu řídily.⁵¹

Jednotářský tisk v polovině září 1938 otiskl prohlášení umožňující sportování se Sokolem. V usnesení stálo: „Prozatím nemají rozhodující orgány Svazu D. T. J. Č. námitek proti tomu, aby naše složky po vzájemné místní dohodě hrály a závodily se složkami sokolskými.“⁵² Zdá se, že v otázce sportu členové DTJ skutečně naleznou se Sokolem společnou cestu, která nebude výsledkem vnějšího nátlaku. O zcela svobodném rozhodování již nemůže být řeč při ustanovení Civilní protiletecké obrany, na níž představitelé DTJ od 20. září 1938 spolupracovali se zástupci Sokola i Orla. Představitelé uvedených uskupení měli v pohraničí vykonávat bezpečnostní a strážní službu. K ukončení činnosti došlo 4. října téhož roku,⁵³ neboť oblast Sudet byla v říjnu obsazena německou armádou.

50 O součinnosti Sokola a D. T. J. ve sportu, *Tělocvičný ruch* 31, 1937, č. 15, s. 85.

51 M. WAIC a kol., *Sokol v české společnosti 1862–1938 = Sokol in der tschechischen Gesellschaft*, s. 124–125.

52 *Závodění Dělnických tělocvičných jednot s jinými tělovýchovnými organizacemi*, *Tělocvičný ruch* 32, 1938, č. 18, s. 107.

53 NA Praha, fond Svaz Dělnické tělocvičné jednoty (dále DTJ), kart. 2, inv. č. 31. Ant.[onín] FIŠER, *Zpráva Technického výboru mužů*, in: 10 historických let Dělnických tělocvičných jednot. Zpráva k dvanáctému valnému sjezdu Svazu D. T. J. Č. za období 1936–1945, Praha 1946, s. 29–30.

Zmíněné organizace společně s Československou obcí legionářskou spolupracovaly od 17. října 1938 ve Svazu občanské pohotovosti. I tentokrát vůdčí pozici zastával starosta Sokola Stanislav Bukovský, jehož následoval starosta Svazu DTJ Leopold Vaverka. Nový orgán měl provádět pracovní, sociální, zdravotní, strážní, výchovnou, tělocvičnou a branou službu. Začalo se také jednat o zjednodušení dosavadní tělovýchovy.⁵⁴

Zástupci Sokola předpokládali, že všechny ostatní tělocvičné svazy vstoupí do Sokola. Členové DTJ i Orla nakonec se sloučením souhlasili, vzápětí ale svá stanoviska upravovali. Obě organizace se bály sloučení do početnějšího Sokola. Závěrem roku funkcionáři DTJ uvedli, že jako jediný tělocvičný svaz odmítají sloučení se Sokolem. Orel totiž z jednání o sloučení odstoupil. Vedoucí činitelé Svazu DTJ proto podpořili tzv. federativní uspořádání v nově zamýšleném Národním svazu tělesné výchovy, které by jim umožnilo ponechat si alespoň částečnou ideovou a organizační samostatnost.⁵⁵

Ani tento pokus ovšem situaci nevyřešil. I přes minimálně dva vládní návrhy k vyřešení situace DTJ nadále trvaly na samostatnosti. Svaz DTJ si nechal vypracovat dotazník, v němž měli sami jednotáři rozhodnout o spojení se Sokolem. Odpověď byla záporná, čímž se představitelé spolku zaštiťovali.⁵⁶ Patová situace trvala i po vzniku Protektorátu Čechy a Morava, poněvadž říšskému sportovnímu vůdci Hansi von Tschammer und Osten vyhovovala roztržnost českých tělocvičných organizací.⁵⁷

DTJ a Orel

Postoj jednotářů k orlům předurčovaly spřízněné politické strany. Studie již objasnila, že členové DTJ v souladu se socialistickými zásadami odmítali klerikalismus, jež spojovali právě s Orlem, potažmo s Moravsko-slezskou křesťansko-sociální stranou na Moravě, která se po vzniku Československa sloučila s dalšími politickými stranami do Československé strany lidové.⁵⁸ Vzhledem k silnému zastoupení Orla na Moravě, zde byli orli jednotářům vážnými soupeři. O tom svědčilo i jednotářské prohlášení ke kroměřížskému orelskému sletu z roku 1910. Ve sdělení stálo: „[...] na 600 mladých lidí drapl opět klerikalism do svých černých spárů, ti lidé se nestyděli a šli pod vedením „panáčků“ na veřejné cvičení, šli aby ukázali: jsme sice mladí, plni života, ale pouta, jimiž nás Řím na těle i duchu od věků sevřel, jsou nám příjemna. A to je právě zlé znamení, to nejhorší z celého jejich sletu, že se mladí

54 NA Praha, fond Svaz DTJ, kart. 46, inv. č. 244. 18. schůze předsednictva Technického výboru Svazu DTJČ 20. října 1938.

55 J. B. UHLÍŘ – M. WAIC, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, s. 21–22.

56 K. ŠPLÍCHAL, *Tělovýchovné organizace v protifašistickém hnutí a odboji*, s. 52–56.

57 J. B. UHLÍŘ – M. WAIC, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, s. 23.

58 Martin SOSNA, *Orelské hnutí ve Slezsku do roku 1948*, Diplomová práce. Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Opava 2010, s. 31.

lidé nestyděli [...] Znemožněte [...] jeho [Orlu, pozn. autora] záškodnickou práci, vrhejte pochodně světla do tmavých koutů Moravy [...].⁵⁹ Citovaný úryvek odráží jednotářský postoj vůči Orlu, podle něhož se Svaz DTJ nestavěl k Orlu nijak přátelsky.

František Ebel v roce 1912 na valném sjezdu DTJ varoval před rozpínajícím se Orlem, když uvedl: „[...] klerikálové přestali vybírat na stavby kostelů a sbírají na »Orlovny«. To nesmíme přehlížeti, neboť tím, že v místě postaví »Orlovnu«, vpadají nám vzad. Proto nevytýkejte nám, soudruzi, když my na Moravě někdy společně se Sokoly musíme proti tomuto velikému nepříteli jíti. V takovýchto věcech [...] jest dokonce naší povinností jako živlu svobodomyslného proti tomuto klerikálnímu nepříteli bojovat.“⁶⁰ Jelikož bylo o tomto tématu diskutováno i na valném sjezdu, tak lze usoudit, že se nejednalo o lokální problém, nýbrž o celospolkovou záležitost. Ebelův projev částečně obhajoval počáteční sblížení DTJ se Sokolem.

Snad nejvíce proti Orlu vystupoval Jiří F. Chaloupecký, který napsal několik článků odsuzujících orelskou činnost. V roce 1913 se vyslovil proti římskokatolické církvi, kterou spojoval se státním aparátem. Poukázal na příčiny vzniku náboženství a roli církve, jež se podle něj stavěla do role „vykořisťovatelů“, kteří škodili dělnické vrstvě. Odsuzoval jakékoliv „zneužívání“ tělesné výchovy k náboženské výchově mládeže. Rovněž vyzýval proti působení a rozšiřování Orla. Článek zakončil větou: „Ani jediný čestný dělník nesmí býti členem Orla!“⁶¹

Z valného sjezdu Orla uskutečněného v roce 1920 se dochoval názor orelských funkcionářů na DTJ. Ti prohlásili, že jednotářská výchova není slučitelná s orelskou. Zároveň odmítli Tyršovu filozofii,⁶² z níž vycházel nejen Sokol, ale také Svaz DTJ.⁶³ Orlové tedy měli stejný názor na druhé uskupení jako jednotáři. Dosavadní směřování potvrdil i Svaz DTJ. Jeho představitelé se zabývali náboženstvím, které neodsuzovali, pouze jej chtěli zmodernizovat. Naopak kategoricky odmítali církev, protože ta podle nich náboženství zneužívala. Církevní postup nazývali klerikalismem, který údajně brzdil společenský pokrok. Nejvíce příslušníci jednot bojovali proti klerikálním spolkům, které se snažily tyto myšlenky šířit. Mezi tyto spolky řadili právě i Orla.⁶⁴

O ožehavosti tématu svědčilo i to, že klerikalismus a náboženství byly jedněmi z bodů jednotářského sjezdu uskutečněného v roce 1925. Delegáti potvrdili směřování, které

59 *Naše dny v Prostějově*, Tělocvičný ruch 6, 1910, č. 16, s. 242.

60 *Protokol V. sjezdu Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých a II. sjezdu okresních náčelníků v Praze ve dnech 27., 28. a 29. června r. 1912*, s. 12.

61 E.[rantišek] J. CHALOUPECKÝ, *Za metou nejvyšší!* in: *Dělnické mládeži na Moravě! Epištoly Dělnickým těl. jednotám československým*, Brno 1913, s. 16–17.

62 Více o Tyršově filozofii viz poznámka č. 37.

63 M. WAIC, *Svaz Dělnických tělocvičných jednot*, s. 38.

64 ANONYM, *Poslání Dělnických tělocvičných jednot*, s. 9.

zveřejnili v tištěné verzi přednášky. Dále uvedli, že náboženství je soukromou věcí jedince, ale příslušnost k církvi nikoliv. Příslušnost k církvi podle Svazu DTJ odporovala zásadám socialismu a nepodporovala duševní a mravní vývoj společnosti. Vedení spolku žádalo odluku církve od státu a také rozluky škol od církve, což byly ovšem dlouhodobé cíle. V krátkodobém horizontu měli jednotáři začít sami u sebe.⁶⁵

Na přelomu 20. a 30. let nastal mírný posun ve vzájemném soužití.⁶⁶ V létě roku 1929 totiž orlové pozvali na slet i zástupce Svazu DTJ. Ačkoliv se funkcionáři DTJ rozhodli sletu nezúčastnit,⁶⁷ jednalo se významný posun, který byl v dřívějších letech takřka nemyslitelný. Je také možné, že jistou úlohu sehrálo zhoršení vztahů mezi DTJ a Sokolem. Všechny tyto události se mohly odrazit ve společné schůzi v následujícím roce, která se týkala výstavby národního stadionu. V roce 1933 se uskutečnila další kooperace, a to při příležitosti vzniku Výboru pro zvýšení brannosti lidu. Nově utvořený orgán sdružující Orla, DTJ, Sokola a některé další organizace podněcoval spolky k potencionálnímu utvoření jednotek, které by bránily republiku před nacionálně socialistickým nebezpečím.⁶⁸ Započatý trend spolupráce pokračoval v následujícím roce. Každá organizace utvořila samostatný Prapor práce, který pracoval na úpravě strahovského letiště, na němž se posléze mohla pořádat veřejná cvičení. Vedle pracovního vytížení se členové Praporů práce věnovali i vzdělávací a tělocvičné činnosti.⁶⁹ Je docela překvapivé, jaký posun nastal ve vztahu mezi jednotáři a orly. Představitelé Svazu DTJ přestali jakkoliv veřejně komentovat své postoje vůči Orlu. Možná již vše bylo řečeno, nevíme. Nicméně i orlové učinili prostřednictvím pozvání na slet pokus o navázání kontaktu. Všemi těmito záležitostmi mohl být sledován nějaký vyšší cíl.

Další úprava postavení DTJ k Orlu souvisela s událostmi z let 1938–1939. Jelikož tyto okolnosti kopírovaly situaci vztahu DTJ a Sokola, tak pouze uvedeme základní fakta.

65 R.[udolf] SILABA – J.[osef] ŠPŮR, *Usnesení a sjezdová provolání Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých v letech 1903–1928*, Praha 1928, s. 29–31.

66 Změně ve vnímání předcházela přechod Orla do pomyslného tábora státotvorných organizací, což bylo patrné na uspořádání orelských sletů v letech 1922 a 1929. Nejvíce byla přeměna viditelná na cvičeních a sletových scénách (přechod od cvičení s duchovními a náboženskými prvky společně s obranou dosažených cílů ke zesvětštění a národnostním projevům spojenými například se sv. Václavem). Zásadní vliv měl také prezident republiky Masaryk, který sice na slet v roce 1922 nedorazil, ale na následující již ano. Nelze opomenout ani sepětí s Československou stranou lidovou, která byla akceptována jako státotvorná strana. Zároveň nastalo pomínutí poválečné antikatolické vlny v československé společnosti a k posílení římskokatolické církve ve státě v podobě dohody s papežským stolcem (*Modus vivendi*) z roku 1927, viz Sabina MÁCHOVÁ, *Symbolika orelských sletů v Brně 1922 a v Praze 1929*, *Historica Olomucensia*. Sborník prací historických 60, 2021, s. 123–139.

67 NA Praha, fond Svaz DTJ, kart. 8, inv. č. 71. Zápis o 16. schůzi ústředí, 11. řídicí schůzi předsednictva Svazu D. T. J. Č., konané dne 26. června 1929.

68 Podrobnější údaje o schůzi k národnímu stadionu a o Výboru pro zvýšení brannosti lidu se nacházejí na straně 82 této studie.

69 *Sokolský prapor práce*, *Sokolský věstník* 37, 1935, č. 9, s. 68.

Od roku 1938 spolupracovaly všechny tři jmenované organizace na připomínkovém řízení k zákonu o branné výchově. Tělocvičné spolky žádaly vedoucí postavení ve výborech brannosti, nicméně vláda byla proti. Zákon se v květnu podařilo realizovat, ale vzhledem k celospolečenským okolnostem se jím spolky řídily pouze několik měsíců. Následná kooperace v Civilní protiletecké obraně probíhala mezi 20. zářím až 4. říjnem 1938. V rámci Civilní protiletecké obrany byly utvořeny jednotky, které v pohraničí měly vykonávat strážní a bezpečnostní službu. Spolupráce pokračovala ve Svazu občanské pohotovosti, k jehož utvoření došlo 17. října 1938. V uvedeném sdružení orlové zajišťovali společně s jednotáři, sokoly a členy dalších uskupení například strážní, tělocvičnou a brannou službu. Projednávala se také otázka zjednodušení dosavadní tělovýchovy. Orlové a jednotáři nakrátko souhlasili se začleněním do Sokola, ale ještě v listopadu 1938 vzali své rozhodnutí zpátky. Představitelé Orla i DTJ si chtěli udržet nezávislost, což se jim také dařilo. Orel si udržel formální nezávislost i krátce po vzniku Protektorátu Čechy a Morava.⁷⁰

DTJ a Federace DTJ/Federace proletářské tělovýchovy

Vyčlenění komunistického tělocvičného svazu – Federace DTJ z DTJ, z nějž vystoupila polovina původního členstva, bylo dovršeno ve stejné době jako v případě Komunistické strany Československa (KSČ) z ČSDSD, tedy na jaře roku 1921. Sepětí mezi politickou stranou (KSČ) a tělocvičným spolkem (Federací DTJ) bylo stejně blízké jako v sociálně demokratickém případě. Příslušníci Federace DTJ vstoupili v roce 1922 do Rudé sportovní internacionály, která byla řízena z Moskvy. Zmíněná internacionála byla ideovým protikladem socialistického Mezinárodního svazu dělnického pro tělesnou výchovu a sport. Právě Rudá sportovní internacionála rozhodla o sloučení Federace DTJ se Spartakovými skauty práce, Rudou hvězdou, Dělnickým klubem turistů a Svazem dělnických cyklistů, čímž roku 1926 vznikla Federace proletářské tělovýchovy (FPT). Jedním ze základních rysů komunistického sdružení bylo, že na rozdíl od DTJ, Sokola nebo Orla po většinu své existence odmítalo politické zřízení Československa.⁷¹ Ideologická spřízněnost Federace DTJ (později FPT) s KSČ, odlišné nazírání na politický systém Československa a rozdílné zapojení do sportovních internacionál definovalo vztah příslušníků DTJ ke komunistické tělovýchově. Jednotáři vyznávali opačné názory, což se odrazilo v jejich odstupu až nepřátelství.⁷²

70 Detailní vývoj vztahu DTJ k Orlu v letech 1938–1939 je zachycen na stranách 82–83 této práce.

71 M. WAIC, *Federace Dělnických tělocvičných jednot Federace proletářské tělovýchovy*, in: Jitka Beranová – Týž (eds.), *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*, Praha 1998, s. 85–88.

72 TÝŽ, *Svaz Dělnických tělocvičných jednot*, s. 71.

První názor Svazu DTJ na Federaci DTJ se dochoval z roku 1922. Představitelé DTJ zaujali negativní stanovisko k účasti federovaných jednotářů na slavnostech německých DTJ v Německu, které byly členy socialistické internacionále. Uvedli, že pokud by komunisté byli pozváni, tak by členové DTJ nedorazili. Funkcionáři Svazu DTJ tvrdili, že se mezi oběma uskupeními vyskytují zásadní rozdíly, patrně ideologické, kvůli nimž bylo neslučitelné, aby vystupovali na stejné události. Nic na tom nezměnila ani nabídka ke smíru předložená socialistickou internacionálou.⁷³

Postoj jednotářů na komunistické příslušníky určovaly i záležitosti spjaté s rozkolem dělnické tělovýchovy, jež vyústily v utvoření Federace DTJ. Mnohé jednoty sdružené ve Svazu DTJ se přely o spolkový majetek ještě v roce 1923. Předmětem řízení bylo především tělocvičné náčiní a peníze.⁷⁴ Soudní spory rozhodně nepřispěly k již tolik vyhocenému vztahu. Funkcionáři DTJ se cítili být podvedeni, což se leckde řešilo až soudní cestou. Svaz DTJ ztratil majetek, ale pochopitelně také členstvo.

Ústředí DTJ vydalo prohlášení týkající se Federace DTJ ještě v témže roce. Představitelé Svazu DTJ v něm vyzdvihovali socialistické směřování před tím komunistickým: „*Vítězství ideálů socialistických neprovede se násilnými, krvavými převraty, [...] jak toho chtějí docílití komunisté, nýbrž moci uvědomění, vzdělanosti dělné třídy a mohutnosti dělnických organizací [...] Na stejném podkladě jako součást strany komunistické jsou založeny spolky federované. Výchova v nich je naprosto zvrácená, odporující zásadám lidskosti, pravdy a lásky, které my máme ve svém štítě [...] Pokud však ještě působí [Federace DTJ, pozn. autora], je naší povinností, odváděti z nich mládež dělnickou a vésti ji znovu k tvořivé práci socialistické v našich jednotách, od které byla nesvědomitými agitátory z tábora komunist. odervána.*“⁷⁵ Dosavadní vztah k Federaci DTJ neurčovaly vzájemné kontakty, ale ideologická rozdílnost, jež patrně zamezovala jakémukoliv navázání kontaktů.

Až s pohrdáním přistupoval v roce 1925 jednotářský tisk k problémům v KSČ. Funkcionáři Svazu DTJ naopak cítili zadostiučnění, že zůstali po boku ČSDSD. Opětovně vyzývali své členy, aby pomohli s návratem lidí, kteří odešli do Federace DTJ. To se ovšem netýkalo představitelů, již stáli za rozvratem dělnické tělovýchovy.⁷⁶ Změna ve vzájemných vztazích nastala na přelomu 20. a 30. let, kdy vedoucí představitelé FPT označili členy Sokola a Orla

73 České a později československé DTJ nebyly jedinými podobnými spolky v Evropě. Další existovaly například v Německu, Rakousku apod., viz *Poměr DTJ. k federovaným*, Věstník sokolský 24, 1922, č. 13, s. 207.

74 ATVS NM, fond DTJ, kart. 8, inv. č. 254. Fr.[antišek] Hummelhans – R.[udolf] SILABA, *Zpráva výboru Svazu D. T. J. Č.*, in: Zprávy ke konferenci zástupců okresů Dělnických tělocvičných jednot 23. a 24. února v Praze za rok 1923, Praha 1924, s. 8.

75 ANONYM, *Poslání Dělnických tělocvičných jednot*, s. 11.

76 *Dělnické tělocvičné jednoty proti „pastýřskému listu“ a k rozvratu v komunistickém hnutí*, Tělocvičný ruch 19, 1925, č. 6, s. 81–82.

za fašisty a DTJ za sociálfašisty. Od druhé poloviny 30. let do konce meziválečného období změnili představitelé FPT rétoriku vůči výše jmenovaným tělocvičným spolkům. FPT se pokoušela zejména s DTJ navázat vztahy a následnou spolupráci, například při veřejných cvičeních nebo při branné výchově, to ale členové Svazu DTJ a v případě branné výchovy zástupci Sokola i Orla kategoricky odmítali. Velmi dobře si pamatovali jednání funkcionářů FPT z předchozích let.⁷⁷ Důvodem bylo i to, že komunistické tělocvičné hnutí nebylo sdruženo v socialistické internacionále a zároveň způsobilo rozvrat DTJ.⁷⁸ Ve stejném období probíhaly snahy Rudé sportovní internacionály o spolupráci se socialistickou internacionálou. Nicméně Svaz DTJ jakožto jedna z nejsilnějších organizací internacionály součinnost odmítala.⁷⁹ Nebudeme snad daleko od pravdy, když uvedeme, že Svaz DTJ svým vystupováním prováděl antikomunistickou kampaň.

Dějinná cesta FPT skončila 17. listopadu 1938, neboť vláda spolek rozpustila.⁸⁰ Mnozí její členové vstupovali do DTJ jakožto do ideově nejbližšího tělocvičného sdružení. Vedoucí činitelé Svazu DTJ na situaci reagovali podezřívavě. O jejich přijetí prohlásili, že „[...] učiní tak po bedlivé úvaze a po prozkoumání spolehlivosti přihlášeného, aby s dobrými lidmi nedostali se do našich řad jednotlivci, kteří by i jinak mohli hnutí škoditi. Kde není jistoty o spolehlivosti přihlášeného, budiž bez jakýchkoli důvodů odmítnut.“⁸¹ Zdá se, že ani po ukončení činnosti FPT funkcionáři Svazu DTJ nezměnili k jejím členům postoj. Nadále se měli na pozoru a snažili si od komunistických činitelů držet odstup. Agitace z řad komunistických jednotářů vůči politickému zřízení byla v předchozích letech patrně příliš silná, než aby ji členové Svazu DTJ během vyhroceného roku 1938 překonali.

DTJ a Arbeiter-Turn und Sportverband

Jedinou tělocvičnou organizací československých Němců, o níž víme, že udržovala s DTJ jakési kontakty, byl Arbeiter-Turn und Sportverband (ATUS). ATUS byl založen roku 1919, poněvadž do utvoření Československa byly na českém území německé DTJ sdruženy v rámci Österreichischer Arbeiter Turnerbundu. Tento rakouský svaz vznikl roku 1909 odštěpením

77 M. WAIC, *Federace Dělnických tělocvičných jednot Federace proletářské tělovýchovy*, s. 88.

78 R. SILABA – J. ŠPŮR, *Usnesení a sjezdová provolání Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých v letech 1903–1928*, s. 66–68.

79 *Sjezd Lucernské sportovní internacionály*, *Výboj* 7, 1927, č. 7, s. 97–98. Snad nejvíce proti stykům s komunistickou internacionálou bojoval Rudolf Silaba, viz M. WAIC, *Svaz Dělnických tělocvičných jednot*, s. 71.

80 Jiří KÖSSL, *Obranné sjednocovací snahy a československé tělovýchovné hnutí v letech 1937–1939*, in: Týž – František Krátký – Jaroslav Marek (eds.), *Dějiny tělesné výchovy II. Od roku 1848 do současnosti*, Praha 1986, s. 172.

81 NA Praha, fond Svaz DTJ, kart. 41, inv. č. 203. Organisační zpravodaj Svazu D. T. J. Č., č. 11, listopad 1938.

od původního německého Arbeiter-Turnerbundu, jenž existoval již v roce 1893. Členové ATUSu spolupracovali se sociální demokracií a zároveň vstoupili do Mezinárodního svazu dělnického pro tělesnou výchovu a sport.⁸² Popisovaná spojitost mezi tělocvičným sdružením a sociálně demokratickou stranou, včetně členství v socialistické internacionále, ATUS předurčovala k výborným vztahům s DTJ.

Mezi DTJ a ATUSem docházelo k pravidelnému navštěvování valných sjezdů,⁸³ což značí udržování přátelských styků. Prameny DTJ k ATUSu nehovoří nikterak nepřátelsky ani s odstupem. Naopak zdroje ATUSu k DTJ uvádějí v prvních letech existence spolku jistou zdrženlivost. Vytýkali jim spojitost s ČSDSD a také orientaci na národní stránku. Podle nich mají být jednotáři internacionalisté. Největší nesoulad vyvolalo pozvání sportovců sdružených v komunistické internacionále na slavnosti ATUSu v roce 1924. Jeho představitelé se snažili vyhovět všem svým členům. ATUS totiž nadále sdružoval komunisty i sociální demokraty. Pozvání ovšem zhoršilo vztahy DTJ k ATUSu, protože českoslovenští jednotáři odmítali jakoukoliv spolupráci s členy komunistické internacionály. Ke sblížení došlo o dva roky později, k čemuž přispěly příslušné sociální demokracie. Obě politické strany skončily po parlamentních volbách roku 1925 v opozici, díky čemuž mezi nimi nastala spolupráce, která sblížila i tělocvičné svazy.⁸⁴

Zlepšení vztahů vyústilo roku 1926 v přistoupení ATUSu do doposud česko-slovenské organizace Ústředí socialistických organizací tělovýchovných v Československu, které inicioval Svaz DTJ. Jmenované sdružení mělo zajistit kooperaci spolků v otázkách sportovních, tělocvičných a vzdělávacích. Zároveň dopomáhalo v šíření osvěty a propagaci tělesného cvičení ve členských spolcích, zejména mezi dělnictvem. V neposlední řadě koordinace měla přispět v lepší komunikaci s úřady. Ústředí socialistických organizací tělovýchovných v Československu bylo sice založeno již v roce 1924, ale teprve nyní sdružovalo i německé spolky.⁸⁵ Recenzent studie poukázal na to, že k přistoupení německých spolků došlo ve stejné době, kdy německé politické strany poprvé vstoupily do vlády. Otázkou je, zda tato skutečnost mohla mít vliv na sblížení mezi DTJ s ATUSem.

82 M. WAIC, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, s. 112–113.

83 *Svaz německých dělnických tělocvičných a sportovních spolků v Československu*, *Tělocvičný ruch* 14, 1920, č. 18, s. 283; *Protokol VII. valného sjezdu Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých, IV. sjezdu náčelníků a vedoucích žen krajů a okresů, II. sjezdu vychovatelů jednot. okresů a krajů konaných 15., 16. a 17. dubna 1922*, Praha 1925, s. 12.

84 Thomas OELLERMANN, „*Frei Heil*“ – *der Arbeiter-Turn-und-Sportverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. Aufbau, Tätigkeit, Probleme und Konflikte*, Magisterarbeit, Philosophische Fakultät der Heinrich-Heine-Universität, Düsseldorf 2005, s. 99–100.

85 Kromě DTJ a ATUSu byly od roku 1926 členy organizace český a německý Svaz dělnických cyklistů, český Svaz československých dělnických turistů a německý Svaz turistů „Naturfreunde“, viz *Sjednocení dělnických tělovýchovných organizací v Československu*, *Tělocvičný ruch* 20, 1926, č. 5, s. 67–68.

Ačkoliv docházelo ke spolupráci DTJ a ATUSu, tak funkcionáři Svazu DTJ stáli proti některým projevům německých kolegů. Českoslovenští jednotáři totiž odmítali fotbal jako takový a jakoukoliv spolupráci s komunistickými spolky. Nicméně v ATUSu byla kopaná jedním z nejrozšířenějších sportů, ale kromě spolků v ATUSu se v Československu neměli s kým poměřovat. Kvůli tomu žádali socialistickou internacionálu o povolení utkat se s komunistickými Rudými hvězdami. To sice bylo zamítnuto, ale představitelé internacionály navrhli, aby byly založeny fotbalové odbory při Svazu DTJ. Zavedení odborů kopané ovšem Svaz DTJ odmítl.⁸⁶ Navzdory rozdílným názorům na fotbal mezi organizacemi probíhala cílá spolupráce v oblasti tělesných cvičení a sportu. Kromě navštěvování veřejných cvičení se začaly uskutečňovat společné závody, například v lehké atletice nebo plavání. V zájmu zdokonalení členstva bylo schváleno pořádání společných tréninků a kurzů.⁸⁷ Kooperace tedy probíhala na nejvyšší možné úrovni, k čemuž dopomáhalo členství v Ústředí socialistických organizací tělovýchovných v Československu, stejná ideologie i spolupráce sociálně demokratických stran.

Ke zlepšení už tak dobrých vztahů přispělo vyloučení komunistů z ATUSu v roce 1929 a následné odmítání nacionálního socialismu,⁸⁸ který ovládl politickou scénu v sousedním Německu. Vnější nebezpečí vedlo k ještě větší spolupráci v tělocvičné a sportovní sféře, zvláště po zrušení dělnických tělocvičných svazů v Německu a Rakousku v letech 1933 a 1934. Představitelé ATUSu se distancovali od zmíněného politického směru, což je ještě více sblížilo s DTJ a obecně s československým státem.⁸⁹

V roce 1937 došlo ke sloučení dvou největších německých dělnických svazů – ATUSu a Dělnického svazu cyklistů a motoristů (Arbeiter- Radfahrer- und Kraftfahrer-Bund). Spojení jmenovaných organizací vedlo k přejmenování spolku na ATUS-Union. Českoslovenští jednotáři se k fúzi vyjádřili následovně: „*Sjednocený svaz, resp. jeho sociálně demokratické, republikánsky smýšlející členstvo bude pevnou oporou boje proti nepříteli našeho státu, jakým je strana henleinovců. Již z toho důvodu vítáme sice starého, ale daleko silnějšího bojovníka našich německých sportovců dělnických a těšíme se na spolupráci.*“⁹⁰ Součinnost měla probíhat i v rámci „výměnných pobytů“ žáků-členů DTJ s ATUS-Unionem. Děti měly v roce 1938 strávit prázdniny v rodinách členů druhého tělocvičného svazu, kde by se naučili cizí řeči, případně se v ní zdokonalili. Nicméně tato akce se stala pouze

86 *Socialistická tělovýchovná Internacionála*, Tělocvičný ruch 22, 1928, č. 3, s. 39.

87 *Spolupráce Svazu D. T. J. Č. se svazem ústeckým v tělocviku a sportu*, Tělocvičný ruch 22, 1928, č. 3, s. 36–37.

88 M. WAIC, *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*, s. 113.

89 T. OELLERMANN, „*Frei Heil*“ – *der Arbeiter-Turn-und-Sportverband in der Ersten Tschechoslowakischen Republik*, s. 101–102.

90 *ATUS a ARUK sjednoceni*, Tělocvičný ruch 31, 1937, č. 8, s. 44.

epilogem přátelského vztahu, protože po obsazení Sudet německou armádou v říjnu 1938 byl ATUS-Union rozpuštěn.⁹¹

Závěr

Tématem studie je postavení DTJ vůči dalším tělocvičným spolkům v českých zemích. Na příkladu Sokola, Orla, Federace DTJ/Federace proletářské tělovýchovy a Arbeiter-Turn und Sportverbandu bylo ukázáno, že stanoviska představitelů Svazu DTJ vůči jmenovaným spolkům byla ovlivněna několika faktory. Jednalo se zejména o ideologické spříznění DTJ s politickou stranou sociální demokracie a blízkost jmenovaných tělocvičných svazů s některou z politických stran. Velmi důležitou byla i účast DTJ v socialistické internacionále, která určovala postoj vůči dalším sdružením. Musíme vzít také v úvahu vnější okolnosti, jež jednotáře donutily k úpravě dosavadních poměrů. To se týkalo zejména velkých dějinných zvratů, například utvoření Československa nebo pocitu vnějšího ohrožení v podobě nacionálního socialismu. Nezávislé rozhodnutí jednotářů se projevilo v nejmenší míře.

Nejdelší část textu je věnována turbulentnímu vztahu DTJ k Sokolu. U samotného zrodu DTJ byla svým způsobem ČSDSD, jež podnítila utvoření první jednoty. Sokol, ač se sám považoval za nadstranický spolek, měl velmi blízko k mladočechům a národním socialistům. Přes počáteční negativní vztah se DTJ a Sokol začaly před 1. světovou válkou samy od sebe sblížovat, což bylo umocněno i společnými schůzemi. Při vzniku Československa začaly jmenované spolky spolupracovat, například v Národních strážích. To příslušníky DTJ podnítilo ke změně stanoviska. Funkcionáři Svazu DTJ vymezili sféry vlivu. DTJ se měly soustředit na dělnictvo a sokolové na střední vrstvy. Rovněž byl schválen návrh na mírové soužití, který respektovali i představitelé Sokola. Období respektu utrpělo trhliny na přelomu 20. a 30. let, poněvadž vedoucí činitelé Svazu DTJ opětovně schválili zákaz sportování s nedělnickými svazy, kam patřil i Sokol. Největší nesoulad ovšem vyvolala jednotářská agitace u ČSDSD, poněvadž straníci umísťovali své děti do Sokola, a nikoliv do DTJ, což se nyní změnilo.

Opětovné zlepšení vztahu nastalo v souvislosti s rozvojem branné výchovy v roce 1933, jež reagovala na nástup nacionálního socialismu. Jednotáři vůči Sokolu naposledy jednali nezávisle v letech 1937–1938, když umožnili sportování se sokolskými představiteli. To už ale celospolečenská situace zcela zastínila nezávislé jednotářské rozhodování. Pod tlakem

---

91 Thomas OELLERMANN, *Dělnický tělovýchovný a sportovní svaz v první Československé republice*, in: Marek Waic (ed.), *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu = Deutsche Turn- und Sportvereine in den tschechischen Ländern und in der Tschechoslowakei*, Praha 2008, s. 83.

okolností se DTJ se Sokolem spojily v několika uskupeních, například ve Svazu občanské pohotovosti. Ačkoliv sokolové považovali spolupráci za předstupeň včlenění DTJ do Sokola, nikdy se tak nestalo.

Postavení DTJ k Orlu definovala ČSDSD, která odmítala klerikalismus, jenž byl spojován s Československou stranou lidovou, a právě s Orlem. Vedoucí představitelé DTJ považovali Orla za nepřátelskou organizaci, proti níž se snažili vystupovat, například agitací proti vstupu dělníků do Orla. Nevraživost byla ovšem patrná i ze strany orelského sdružení. Navzdory jasně deklarovaným postojům se jednotáři s orly dokázali shodnout na vyšších cílech, například na stavbě národního stadionu v roce 1930. Nepřátelství patrně bylo oboustranné a trvalo během celého sledovaného období. Přesto jednotáři s orly stejně jako se sokoly spolupracovali při branné výchově nebo v roce 1938 při utváření společných orgánů. I v případě Orla bylo zamýšleno, že se zapojí do slučování českých tělocvičných organizací, o čemž jeho zástupci uvažovali jen po velice krátké období. Orlové slučovací snahy po většinu doby odmítali a ze začleňování nakonec ustoupili.

Postoj DTJ vůči komunistické tělovýchově předurčilo vyčlenění Federace DTJ z původních DTJ, což členové DTJ komunistickým členům nikdy neodpustili. Ti navíc byli spjati s komunistickou stranou a nepřátelskou sportovní internacionálou, což determinovalo nepřátelský vztah k Federaci DTJ a posléze k FPT. Nemaleý vliv mělo i odmítání politického systému Československa komunistickými příslušníky. Všechny tyto rozdíly vedly k zákazu vzájemných styků na domácím i mezinárodním poli, který představitelé Svazu DTJ nikdy nepřehodnotili. Boj proti Federaci DTJ a FPT nikdy nepřestal a jednotáři se nadále snažili o její oslabení. Změnu přístupu nepřinesly ani okolnosti spjaté s rokem 1938.

Poslední analyzovaný vztah se týkal DTJ a Arbeiter-Turn und Sportverbandu. Poněvadž ATUS měl velice blízko k německé sociální demokracii, tak spolupráce s DTJ byla alespoň po ideologické stránce snazší. Největší odstup patrně způsobilo členství komunistických členů v ATUSU v první polovině 20. let. Od roku 1925, který znamenal spolupráci příslušných sociálních demokracií a vznik orgánu tělocvičných socialistických organizací, vzájemná koordinace rostla. V druhém případě lze spatřovat zcela nezávislé jednání jednotářů, které bylo v dřívějších případech motivováno spíše stejným ideologickým zaměřením. Ačkoliv se vyskytly i neshody, například rozdílné nazírání na fotbal, tak postoj jednotářů k ATUSu zůstával nadále přátelský. Jejich spolupráce byla posílena vystoupením komunistů z ATUSu, společnými sportovními kláními a také odmítáním nacionálního socialismu německými jednotáři. Dosavadní postoj se nezměnil ani sloučením ATUSu s Dělnickým svazem cyklistů a motoristů. Naopak nadále se utužoval, nicméně následkem zabrání Sudet, kdy spolek ztratil své působiště, došlo k nucenému ukončení činnosti.

Ačkoliv tělocvičná sdružení si utvářela vlastní svět, který, jak jsme ukázali v této studii, mnohdy nezávisel na vůli samotných členů, ale na vnějších okolnostech, v českých zemích se

tyto spolky staly pevnou součástí občanské společnosti a zároveň měly blízko k politickým stranám. Právě spojitost s politickými stranami předurčovala vztah mezi tělocvičnými spolky. Z toho důvodu zastávali jednotáři k orelským členům až nepřátelský postoj, který se podařilo otupit až koncem 30. let, kdy se obě sdružení domluvila na spolupráci. Vztah k Sokolu byl velice proměnlivý a nebyl příliš určován ideologií, spíše vnějšími okolnostmi. Kdežto ke komunistickému sdružení jednotáři zaujíмали stále negativní stanovisko, i když to patrně souviselo s činností jejich představitelů při rozkolu DTJ. I k sociálnědemokratickému ATUSu měli jednotáři stálý postoj, když vždy udržovali přátelské styky.

Podnětem pro další bádání může být působení představitelů DTJ v socialistické internacionále, což je důležitým faktorem pro pochopení fungování jednotlivých dělnických tělocvičných svazů.

Mgr. Richard Moravec, Ph.D.

Státní okresní archiv Karviná

richard.moravec93@gmail.com

Summary

Rivalry or friendship? The development of the relationship of the headquarters of the Workers' Gymnastic Unions to other gymnastic organisations in the Czech Lands in the years 1897–1939

The study deals with the attitude of the leaders of the Workers' Gymnastic Unions (WGU) toward other gymnastic associations in the Czech lands. The Czech associations that are investigated include Sokol, Orel, and the Workers' Federation/Proletarian Physical Education Federation. German gymnastic associations were also active in the Czech lands and later in Czechoslovakia, which is why we chose the Arbeiter-Turn und Sportverband as their representative. The work is limited to the years 1897–1939, with the first milestone being the year of the establishment of the first WGU and the second time limit defining the end of the free activity of WGU officials. The time range is observed only in the case of the discussions about the WGUs and Sokol. The other gymnastic groups were created in later years and in some cases even disappeared earlier.

The contribution points not only to the relationship of the WGUs to the above-mentioned associations but also to the reasons for their unitary view of them. We are interested in whether this was an independent stance of the representatives of the WGU or a reaction to external circumstances, for example, an aggravated social situation, etc. The proximity of each association under examination to a political party also influenced the unionist attitude, which is also one of the criteria that determined the unionist attitude preview. Last but not least, the study captures any change and the potential causes behind it.

In the introductory part, the WGU and its connections with ideology are briefly introduced. The main part of the work deals with the opinion of representatives of the WGU on Sokol. The separation of the WGU from Sokol and its cause

(the connection with social democracy) defined the animosity of the next few years. Sokol, although it called itself a non-party association, was particularly inclined towards the national socialists. Before the First World War, the relationship managed to settle without external causes. Working together in volunteer units in the first weeks of the existence of Czechoslovakia was a test. This prompted the unitarians to define spheres of influence and mutual respect. Although there was a certain cooling of relations at the turn of the 1920s and 1930s, the following years showed that it was an episodic affair. As a result of other circumstances, the WGU was forced to cooperate with Sokol, which resulted in the incorporation of the WGU into Sokol being considered in 1938. However, this did not happen in the end.

The WGU's approach to Orel was defined by its association with the People's Party. Unitarians rejected the clericalism they associated with Orel and therefore took a hostile stance towards it. A certain type of cooperation began in 1930 in the interest of a higher common goal, which was the construction of a national stadium. The WGU's view of its rival never changed; even so, especially in the late 1930s, the organisations cooperated for the so-called public good. In this case, too, there was a possibility of the merging of WGU into Sokol, but Orel also withdrew from the merger.

The great rival of the WGU was the communist gymnastic organisation, which was caused by its separation from the WGU. At the same time, unitarians disagreed with the Communist Party and the hostile sports international. The negative view of the WGU Federation on the political system of Czechoslovakia, together with previous

aspects, determined a hateful unitarist attitude. This is also why WGU officials refused to cooperate with the communist organisation and rather worked against it. Even in the tense year of 1938, the unitarians did not reconsider their view.

The last part of the study is devoted to the relationship with the German Arbeiter-Turn und Sportverband (ATUS), which, like the WGU, was linked to social democracy. In addition, it became a member of the Socialist Workers' Sport International, which is also why the attitude of Czechoslovak unitarians towards the German association can be characterised as very friendly. The period

up to the departure of communist members from the ATUS can be considered the stage of the worst relations. Following the example of the cooperation of the relevant political parties, cooperation also occurred in the case of gymnastic organisations. This was evidenced by joint sports and gymnastic activities. The rejection of National Socialism by the German unitarians had a great influence, which strengthened the existing situation even more. The merger of the ATUS with the Workers' Union of Cyclists and Motorists did not change anything. The mutual ties were severed by the forced termination of the German association in October 1938.